

Edebiyatımızda “Nazariyat Tartışmaları” ve Mizanü’l Edeb Adlı Eserin Bu Tartışmadaki Yeri ve Önemi

Vedat YEŞİLÇİÇEK*

Özet

Türk Edebiyatında gelişimini henüz tamamlayamamış, erken dönemde üzerinde durulmaya başlanan ve bir tür olarak henüz yeni yeni benimsenen “tenkit” (eleştiri) türünün, teorik alt yapısının da problemlili olduğu bilinen bir gerçektir.

Türk Edebiyatında batılı anlamdaki tenkit çalışmaların çok yakın bir tarih olan 19. yüzyıla dayanıyor olması, bu problemliliğin önemli bir yönünü teşkil etmektedir. Bu yüzyılda bile milli retorik çalışmalarının Arap ve Fars edebiyatına, daha sonra ise Fransız retorikine dayandırılması problemin bir başka boyutudur.

1888 yılında yayımlanmış ve Diyarbakirli Said Paşa’ya ait olan “Mizânü’l Edeb” adlı eserin bu ihtiyaç doğrultusunda önemli bilgiler ihtiva ettiği, dolayısıyla bu alandaki araştırmacıların dikkatine sunulması gerektiğine inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: retorik, teori, nazariyat, Minazü’l Edeb, Diyarbakirli Said Paşa

Critical Dicussion In Our Literature And The Significance of Mizanü'l-Edeb In This Discussion

Abstract

The Criticism genre, which began and to be emphasized in the early period and has been adopted as a genre lately, hasn't completed its improvement in Turkish Literature yet, it is also a well known fact that it has problems in its therotical background.

One of the most important parts of this problem is that these studies are based on the 19. century, a very recent date. National rhetorical studies having been based upon Arabian and Persian Literature and then French rhetoric in this century is another dimension of this problem.

It is believed that “Mizânü’l Edeb” which was written by Diyarbakirli Said Paşa and published in 1888, includes very important information in line with this requirement and so it should be brought to the attention of the researchers in this field.

Keywords: Rhetoric, theory, theoretic, Mizanü’l Edeb, Diyarbakirli Said Pasha

Edebiyatımızın henüz bakir olan, üzerinde derinlemesine çalışmaların yapılmadığı alanlarından biri de hiç kuşkusuz nazariyat (teori) dediğimiz sahadır. Bu alandaki boşluk, bu boşluğun ortaya çıkardığı

---

* Öğr. Gör. Dr., Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Bölümü

meseleler ve bu meselelerin günümüz edebiyat bilimine taşıdığı problemler üzerinde, edebi otoritelerin mutabık olduğu da malumdur.

Türk edebiyatında milli bir retorik ve buna bağlı olarak, milli bir teori geliştirme gayretinin Batı'ya göre çok geç sayılacak bir dönemde, 19. yy'ın neredeyse ikinci yarısında başlamış olması, meselenin bir diğer boyutudur. Bu anlamda 1832 yılında doğan Diyarbakirli Said Paşa'nın "Mizânü'l Edeb" adlı eseri bu alanda ilk sayabileceğimiz eserlerden birisidir. 1832'de Diyarbakır'da dünyaya gelen ve 1891 yılında Mardin'de ölen Said Paşa'nın¹ bugün pek hatırlanmayan bu eseri incelendiğinde, teorik yaklaşımlar konusunda kendisinden sonra gelen pek çok esere kaynaklık yaptığı görülecektir.

A. Diyarbakirli Said Paşa

1832 tarihinde Diyarbakır'da doğan Said Paşa, edebiyatımızın çok önemli ve aksiyoner ismi olan Süleyman Nazif ve Faik Ali Ozansoy'un babasıdır. Diyarbakır'da medrese eğitimi alan Said Paşa, Vilâyet Tahrirat Kalemi'nde memuriyete başlar. 1872'de Elazığ Mutasarrıflığına getirilen Paşa, 1874'te Maraş Mutasarrıflığına tayin olur.

Sadrazam Mahmud Nedim Paşa'nın ona karşı olmasına rağmen, Midhat Paşa tarafından himaye edilen Said Paşa, Mahmud Nedim Paşa'nın sadrazamlığı sırasında azledilirse de Midhat Paşa'nın gayretleriyle memuriyete tekrar dönmüş; Muş, Siirt ve Mardin mutasarrıflıkları görevlerine getirilmiştir.

Taşrada geçen memuriyet hayatı, özünde sağlam bir edebi kabiliyet olan Said Paşa'nın tanınması ve itibar görmesinin önüne geçmiş olmalıdır. Nitekim Said Paşa ilk gençlik yıllarından itibaren şiirle ve edebiyatla meşgul olup, bu yıllarda "Divançe" oluşturacak kadar şiir yayımlamıştır.² 1871'de Diyarbakirli Said Paşa'nın şiirlerinden bir seçki yayımlanmıştır. Bunun dışında; Said Paşa'nın 1887-1888 tarihini taşıyan "Mir'atül-İber" adlı on ciltlik bir "Umumi Tarih" çalışması bulunmaktadır. Ancak bu eserin ilk dokuz cildi basılmıştır. Yine A. Bossou'dan tercüme ettiği "Mir'at-ı Sıhhat" adlı eserini Mehmet Zeki ile birlikte 1871'de yayımlanmıştır. Said Paşa'nın "Hülâsâ-i Mantık" adlı eseri 1892'de, "Tabsiratü'l İnsan" adlı eseri 1872'de, Ahmet Muhammet Meydâni'den tercüme ettiği "Muhbetü'l Emsâl" adlı eseri yine 1872'de ve son olarak "İlm-i Hesâb" adlı eseri 1871'de yayımlanmıştır. Teorik yaklaşımlarını ihtiva eden "Mizanü'l Edeb" adlı

¹ Bkz: Diyarbakirli Said Paşa'nın ölüm tarihi konusunda, Kenan Akyüz, Batı Tesirinde Türk Şiiri adlı eserinde, Süleyman Nazif bahsinde 1892 tarihini vermektedir.

² Bkz: Said Paşa'nın yazmaları: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi Kitaplığı, No:210, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnü'l-Emin Kitaplığı, No:3540 da bulunmaktadır.

eserinin yayın tarihi ise 1888'dir. Ayrıca "Diyarbakır Sal-namesi" nin ikinci kısmını teşkil eden ve Diyarbakır Tarihi'ne ait bilgiler ihtiva eden 144 saifelik bölüm de yine Said Paşa'ya aittir.

Bu kapsamlı çalışmaların yanı sıra şiire de ilgi duyan Said Paşa "Encümen-i Şuarâ" ismiyle ve Divan şairlerinden seçmelerin yer aldığı eserini 1885'te yayımlamıştır.

Said Paşa'nın;

Sen usandırma eli, el de usandırmaz seni

Hilekârlık eyleme, kimse dolandırmaz seni

Dest-i a'dâdan soğuk su içme kandırmaz seni

Korkma düşmenden ki ateş olsa yandırmaz seni

Müstâkim ol Hazret-i Allah utandırmaz seni

mısralarıyla başlayan "Muhammes" i, onun edebi kişiliğini ve şahsiyetini anlamamız bakımından oldukça önemlidir. Mehmet Süreyya, "Sicill-i Osmanî" adlı eserinde, Said Paşa hakkında;

"Diyarbakirlidir. Bittafiz Diyarbakır mektupçusudur. Bundan sonra oralarda mutasarrıf oldu. 1304'te Rumeli Beylerbeyi payesini ihrâz etti. 1309 Rebbü'l-âhirinin 28'inde Mardin'de mutasarrıf iken irtihal eyledi.

Ulûm-ı âliye ve 'aliye u inşâ ve kitabette söz sahibi olup mükemmel bir tarih kaleme almıştır ki; ilm-i hay'et ve ensâb (nesepler) ve coğrafya ve tabakâtü'l-'arz (yer tabakaları) na dair çok faydeli bir eserdir." (Mehmed Süreyya: 1331. s.49) bilgilerini vermektedir. Said Paşa'nın buraya kadar özetlenmeye çalışılan hayatı ve edebi faaliyetlerinin dışında, belâgat eseri olarak kaleme aldığı Mizanü'l Edeb adlı kitabı dikkate değerdir.

B. Nazariyat Çalışmaları ve Mizânül'l Edeb:

Sadık Tural "Zamanın Elinden Tutmak" adlı eserinde, bu sahayı ve sahaya ilişkin metodolojik yaklaşımları değerlendirirken:

"Edebiyatın neden, nasıl, niçinlerine cevap arayan, uygulanacak ölçütlerini araştıran, kısaca edebi değer ile metot meselesini ele alan bilgi alanına edebiyat teorisi denir" (Tural: 1991. s.19) tespitlerini yapar. Tural, bu alanda öteden beri var olan boşluğu ve problematiğin kapsamı hakkında ise şu değerlendirmeleri yapmaktadır.

"Ülkemizdeki edebiyat kavramının, bu kavramın sahasına giren veya edebiyat hadisesini ilgilendiren hususların –nazarî olarak- yeterince işlendiği söylenemez. Diğer Türk boylarında -Âzerî Türkleri hariç- edebiyat eserleri, Türkiye Türkleri kadar zengin olmamakla birlikte, teorik meseleler üzerindeki endişeler taşıyan araştırmalar ve sözlükler daha çoktur. Türkiye'mizde ise, edebi hadiselerin hedefi ve neticesi olan edebiyat eserini; onun yaratıcısı; cemiyet ile eser ve yazar arasındaki ilişkileri nasıl ve ne ölçüde arayacağımızla ilgili kitapların azlığında, terimlerin yetersizliğinde birleşmekle beraber, bu konudaki çözümleri yine tek tek fertlerden beklemeye devam ediyoruz. Edebiyat eserlerinin konu ve teknikleri ile

inceleme usullerinin devamlı değişen ve zenginleşen yapısı; edebiyat nazariyatı üzerinde düşünülmesinde geç kalınmasının zahirî sebebidir.” (Tural: 1991 s.25)

Tural’ın bu tespitlerine Berna Moran;

“Edebiyatın tanımını yapmaya kalkanlar, bütün edebiyat eserlerinin ortak özelliğini bulmak iddiasındadırlar... ve bunda imkansızlıklar vardır.” (Moran:1998: s.246) cümleleriyle destek vermektedir. Var olan problemlerin bütünüyle ve tam bir müşteriklikle çözümlenmesinin önündeki zorlukları işaret eden Moran, eserde “spor” örneğinden hareket ederek, problemin geniş sınırlarına dikkat çeker.

“Spor nedir?” sorusundan hareket eden Moran, bütün spor dallarının spor sayıldığı gibi, sadece “yürümenin” de spor sayıldığına dikkat çekerek, konuyla ilgili şu bağlantılara ulaşır:

“Dikkat edilirse görülür ki bütün sporlar arasında ortak bir özellik yoktur; bunlar arasında Wittgenstein’in ‘aile benzerliği’ dediği benzerlikler vardır” (Moran:1998. s.245)

Söz konusu problematiğin, Türk Edebiyatındaki yansımalarını zenginleştirmek mümkündür. Bu anlamda, Kaya Bilgegil’in “Edebiyat Bilgi ve Teorileri” (Belâgat) (Bilgegil:1989) adlı eseri, bu sahanın ana kaynaklarından birini teşkil etmekle beraber, sahanın bütün meselelerini çözme iddiasında değildir. Bilgegil eserde, şematik olarak edebi devreleri ele alırken, söz sanatları bahsinde de daha çok kendisinden önce yayınlanan eserlerin metodolojik yaklaşımlarını, hatta örneklerini takip eder.

Kenan Akyüz’ün “Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri I (1860-1923)” adını taşıyan eserinde de benzer bir metodoloji ile Modern Türk edebiyatını bilinen devrelere ayrılmış, ancak farklı olarak her dönem içerisinde “Edebi Tenkit” başlığı altında müstakil bir bölüm teşekkül ettirilmiştir. (Akyüz: 1986)

Bu konuyu müstakil bir başlık olarak inceleyen isimlerden biri de M. Fuad Köprülü’dür. Köprülü, “Türk Edebiyatı Tarihi” adlı eserinde, “Edebi Tenkit” konusundan daha çok tenkit –eleştiri- konusuna yoğunlaşır. Köprülü,

1. Azamî derecede “âfakî” olan “tarihçi” görüş
2. Yalnızca “enfüsî: subjektif” olan “tenkitçi” görüş. (Köprülü: 1981. s.3)

şeklinde bir tasnif yaparak eleştiri denilen alanın tarihi süreç içerisinde geçirdiği evreleri vurgular.

Son yıllarda bu tür çalışmaların yoğunlaşması, ortak bir kabûle gidişin ilk işareti sayılabileceği gibi, karmaşanın artarak devam ettiği anlamına da gelebilmektedir. Ancak bu çalışmanın esasını teşkil eden ilk örneklere dönüldüğünde daha ayrıştırılmış bilgilere rastlamak mümkündür.

Kazım Yetiş, “Güzel konuşmanın, güzel yazmanın kaide ve prensiplerini tespit çalışmalarının tarihi, bir diğer deyişle “retoriguein” tarihi

M.Ö.V asra kadar çıkar.” (Yetiş: 1989. s.199-210) tespitiyle, söz konusu problematiğin tarihi seyrine dikkat çekmektedir. Yetiş, bu tarihi sürecin ana hatlarını aynı eserinde bibliyografik künyeler vererek, bir kronoloji dahilinde ortaya koyar. Yetiş’e göre, Arap’ların ve Batılı toplumların bu sahadaki çalışmaları bizden çok daha eskidir. “Miftâhül-Ulûm, Telhîz, Mutavvel” gibi hemen hemen birbirinin özeti ve şerhi olan Arapça eserleri örnek veren Yetiş, bu eserlerin, Türk aydınının ihtiyacını karşılamaktan uzak olduğu bilgisine yer verir. (Yetiş:1989) Aynı eserde Yetiş, Şeyh Ahmed el-Badâhî’nin 1502’de yazdığı, “Kitab-ı Câmî-i Envâü’l-Edebi’l-Fârsî” adlı kitabın “Sanâyi’l-Bediyye Mine’l-Ârûz ve’t- Ta’miyye” başlıklı kısmı, yine, Müslühü’t-din Mustafa Surûri’nin 1549’da yazdığı “Bahrü’l- Maârif “ ve İsmail Hakkı Ankaravî’nin (D: ? Öl. 1631-32) “Miftahü’l- Belâga” adlı eseriyle “Misbâgu’l- Fesâha” adlı eserini, son olarak ise Müstakim-zâde’nin “Islahât-ı Şiiriye” adlı eserini, Türk belâgat sahasının ilk eserleri olarak zikretmektedir. (Yetiş:1989)

Yetiş’e göre Ankaravî’nin eseri, Türk belâgatı açısından diğerlerine göre daha önemlidir. Bu önem, eserin Türk Edebiyatına yakın konuların işlenmesinden kaynaklanmaktadır.

Türk belâgatı açısından ilk hacimli eser, Süleyman Paşa’nın 1871-72 tarihini taşıyan “Mebâniü’l İnşâ” adlı eseridir. Süleyman Paşa bu eseri vücuda getirirken, Arap ve Fars edebiyatının yanı sıra Fransız edebiyatını inceleyerek, Türk edebiyatına uygulamayı hedeflediği görülür. (Yetiş:1989)

Ahmet Hamdi’nin “Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî” adlı eseri, bu anlamda en kapsamlı eserlerden birisidir. Aynı şekilde, Mihalici Mustafa Efendi’nin “Zübdetü’l-Beyân” (İst: 1297: 1880, Mihran Mat., Cüz II 100s.) adlı eseriyle Ahmed Cevdet Paşa’nın “Belâgat-ı Osmâniye” (İst., 1298, 1881-82, Mahmud Bey Mat., 204 s.) adlı eseri Türk belâgat tarihinin önemli temel taşlarından biri olarak gösterilmektedir. Hacı İbrahim Efendi’nin “Hadikatü’l- Beyân” (İst., 1281: 1881, Mihran Mat., Cüz s-II 136s) adlı eserini de eklemek gerekir.(Yetiş:1989)

Milliliğe doğru gidişin ilk örneği olarak, Recâi-zâde Mahmud Ekrem’in “Ta’lîm-i Edebiyat” adlı eseri gösterilmektedir. Tanzimat döneminin çok önemli bir siması olan Namık Kemal de nazariyat alanındaki önemli isimlerdendir. Namık Kemal’in 1866’da yayımladığı “Lisân-ı Osmânî’nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmilidir” adlı makalesi Türk belâgatı açısından önemlidir. Muallim Naci’nin “İstılâhât -ı Edebiye” (İst., 1307., A. Asadoryon Şirket-i Mürettibiyye Mat., s.280) adlı eserinde, daha milli perspektiflerin ortaya konduğunu ve edebiyatın bir bilim dalı olarak görülmesi gerektiğini söyler.

Bütün bu bilgilerin ışığında Mizânü’l Edeb adlı eserin muhtevasına inildiğinde tam anlamıyla Türk edebiyatını ve belâgatını kuşatan bilgilere ulaşmak mümkün değildir. Ancak, bu alanda yazılmış ve tarihi bir kronoloji

ile sıralanan birtakım eserlerde Mizânü'l Edeb'in tesirini görmek dikkat çekici bir durumdur.

Mizânü'l Edeb 1305 (=1888)'de 384 sayfa olarak basılmıştır. Eserin girişinde “Fesâhat ve Belâgat” bahisleri üzerinde durulmuştur. “Heveskârân-ı İnşâya İhtarât” başlığı altında, genç şair ve yazarlara birtakım tavsiyelerde bulunulur. Eserin üçüncü bölümü gibi düşünülen kısmı “Eş'ara Dair Mülâhâzat” başlığını taşır. Bu bölümde, Said Paşa tarafından, eski şiirimizin gerçekte uyuşmadığı ve sosyal hayattan uzaklaştığı şeklinde bir eleştiri geliştirildiği görülür. Eserin son bölümü olarak “Udebâ-yı Cedidemizin Âsâr-ı Muntehâbalarından Bir Numûne” başlığının düşünüldüğünü görmekteyiz. Ancak eserde böyle bir bölüm bulunmamaktadır.

Eserin özellikle söz sanatları bölümünde kullanılan, tanım, tasnif ve örneklendirmelerin, kronolojik olarak günümüze yakın tarihlerde basılmış eserlerde, bazen değiştirilerek, bazen de aynen kullanılmış olması, bu eserin daha dikkatle incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu benzerliklerin, dolayısıyla Mizânü'l Edeb'in tesirlerini birkaç örnekle –çok daha fazla olmasına rağmen- şöyle ortaya koyabiliriz.

Kaya Bilgegil'in, Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat) adlı eserinin “Teşbih” bahsinde kullandığı örneklemelerin, küçük farklılıklarla Mizânü'l Edeb'te kullanıldığı görülür.

Said Paşa, bu bahiste teşbih sanatına örnek verirken “Zeyd arslandır” (D. Said Paşa: 1881. s. 277-278) cümlesini kullanır. Bu örnek Bilgegil'in eserinde “Ahmet arslan gibi kuvvetlidir” şekline dönüşür. (Bilgegil: 1989. s.134) Said Paşa, Teşbih için, aynı kökten gelmiş kelimelerle, maddelerin birbirine benzetilmesini Teşbih-i Hakiki bahsinde tanımlamıştır. (Said Paşa: 1881, s.276) Dolayısıyla “Ahmed arslan gibi kuvvetlidir” biçiminde kurulan bir örneğin Said Paşa'ya göre “Teşbih-i Mecazi” bahsinde yer alması gerekir. Bu bahiste Said Paşa “Adem arslan gibidir” örneğini kullanır. (Said Paşa: 1881, s.277) Said Paşa'ya göre, böyle teşbihlerde kasıt mübalâğadır.

Aynı bahiste, her iki yazarın teşbihinin esaslarını aynı şekilde tasnif etmeleri, dikkat çekici başka bir benzerliktir. (Bkz: Mizânü'l Edeb s.277, Edebiyat Bilgi ve Teorileri s.135) Bu durum, teşbihin edatları bahsinde de tıpa tıp aynıdır. Mizânü'l Edeb'te Said Paşa “güya, veş, âsâ, gibi, sanki” gibi edatlardan söz eder ki bunlar aynıyle Edebiyat Bilgi ve Teorileri adlı eserde de mevcuttur. (Bkz: Edebiyat Bilgi ve Teorileri s.135-Mizânü'l Edeb s.276)

Bu alanda bir tür yardımcı kitap olarak çıkarılan “Edebi Sanatlar ve Tanınması” adlı eserde de “Ali arslan gibidir” (Soysal: 1992, s.92) örneğinin kullanılıyor olması, benzerliğin boyutlarını ortaya koyması bakımından önemlidir.

Teorik yaklaşımlardaki bu benzerlikleri farklı eserlerde görmek mümkündür. Bu anlamda, Ahmed Cevdet Paşa'nın “Belâgat-ı Osmaniye” adlı eserinde, “İstiare” bahsinde kullanılan “Bugün hamamda arslan

gördüm” cümlesi aynı şekilde Mizanü’l Edeb’te “İstiare ile Teşbihin Farkı” başlığı altındaki bölümlerde kullanılmıştır. (Bkz: Belâgat –ı Osmâniyye İstiare Bahsi-Mîzânü’l Edeb, İstiare ile Teşbihin Farklı Bahsi). Süleyman Paşa ise “Mebâniü’l İnşâ” adlı eserinde “Kinâye” bahsinde aynı örneği kullanmaktadır. (Süleyman Paşa: 1871-72 s.133)

Benzerlikler, örnekler ve tasnifler bazında süren bu ayniliğin; aynı örneklerin farklı bahirlerde kullanılmasıyla devam etmesi, bir düzeltme veya görüş ayrılığından çok teorik yaklaşımlardaki sınırlılıktan kaynaklandığı tespiti, kanaatimizce daha doğru olacaktır. Belâgat-ı Osmaniyye adlı eserin “İstiare” bahsinde kullanılan “Ölümün tırnakları felâna saplandı” (Süleyman Paşa: 1871-72 s.149) örneğinin Mizânü’l Edeb adlı eserin “İstiare bi’l kinâye” bahsinde aynen kullanılıyor olması bu anlamda önemlidir. (Said Paşa: 1888 s.276)

Tahirü’l Mevlevî’nin “Edebiyat Lügati” adını taşıyan eserinin “İstiare” bahsinde kullandığı “Nafile bal çabuk yalandırdı beni” (T. Mevlevî: 1973) şeklindeki örnek, Mizânü’l Edeb’in aynı bahsinde, aynen mevcuttur. (Said Paşa 1888: s.105) Bu iki eser arasındaki benzerlikler bu tek örnekle sınırlı değildir. “Edebiyat Lügati” adlı eserin “İstiare” bahsinde yaptığı tanım, tasnif ve örneklemelelerde birçok benzerlik bulmak mümkündür. Eserin “İstiare-i Musarraha-i Mücerrede” bahsinde kullanılan, “Süngülü bir arslan” örneği, “Mizânü’l Edeb” adlı eserin aynı bahsinde, “Kargılı bir arslan” (Said Paşa,1881, s.276) şeklinde görmekteyiz. Aynı örneğin Mebâniü’l İnşâ adlı eserin “Kinâye” bahsinde (Süleyman Paşa: 1871:72, s.133) kullanılıyor olması etkileişimin boyutlarını göstermek bakımından önemlidir.

Belâgat kitapları arasında görünen bu benzerliklerin farklı bahislerde de sürdüğü görülür. Ancak, istiare, teşbih, kinâye gibi söz sanatlarında verilen örneklerin birbiriyle aynı olması, kanaatimizce bu söz sanatlarını birbirinden ayıran çizginin çok kalın ve net görülür olmayışından kaynaklanmaktadır.

Mizânü’l Edeb adlı eserin “İstiare-i Asliye” bahsindeki tanımlamanın ardından verilen örnekte “tilki” sözünün “kurnaz” anlamında (Said Paşa: 1888, s.328) kullanılması aynı örneğin Edebiyat Bilgi ve Teorileri adlı eserin yine istiare bahsinde kullanılması, aynı eserde “Batmış iken dirildi” örneğinin, Mizânü’l Edeb’in 323. sayfasında kullanılmış olması, “Meydanlarda arslan gördüm” örneğinin yine Mizânü’l Edeb’te 276. sayfada mevcut olması, Edebiyat Bilgi ve Teorileri adlı eserin “Mücerred İstiare” başlığı altında verilen örneklerle, Mizânü’l Edeb’in 276. sayfasındaki örnek ve tanımlamaların uyuşması, az önce söylediğimiz sıkıntılardan kaynaklanıyor olmalıdır. Bu durumu zaman zaman seçilen beyitlerde de görmemiz mümkündür.

Edebiyat Bilgi ve Teorileri adlı eserin “Câmi’in (toplayıcı) Açık ve Gizli Oluşuna Gizli İstiare Çeşitleri” başlığı altında verdiği örnek olan;

Mâhâ çektim şeb-i hicran alem-i şu’lesi âh

Âh kim olmadı ol mâh haber-dâr henüz
beyti Mizânü'l Edeb'in 325. sayfasında aynı bahsin örneği olarak kullanılmıştır. Bununla beraber, Mebâniü'l İnşa'da kullanılan -Kinâye bahsinde- "felân adamın kapısı açıktır" şeklindeki örnek de Mizânü'l Edeb'in 276. sayfasında aynı bahiste kullanılmıştır.

Sonuç

Bu örnekleri daha önce de söylediğimiz gibi arttırmak mümkündür. Burada önemli olan, nazariyat sahasında üretmenin sınıldığı kadar kolay olmadığı meselesidir. Mebâni'l İnşa'dan Mizânü'l Edeb'e ve kalitesi tartışılmayan kaynak eser hükmündeki Edebiyat Bilgi ve Teorileri adlı esere kadar, bu alanda bir yol ve hedef belirleyen eserlerin birbirinden etkileniyor olması da kanaatimizce doğaldır. Bu anlamda yazının hedefi 1888'de yazılan ve henüz edebi çevrelerce pek tanınmayan Mizânü'l Edeb'in de bu sahada söz söylüyor olduğunu duyurmaktan ibarettir.

Kaynakça

- Ahmed Cevdet Paşa, Belagât-ı Osmâniyye, Mahmud Bey Mat., İst., 1299 (=1888)
- Akyüz Kenan, Batı Tesirinde Gelişen Türk Şiiri Antolojisi, 4. Baskı, İnk., Kitapevi, İst., 1986
- Akyüz Kenan, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri I (1860-1923) Mas Matbaası., 4. Baskı. İst., 1986.
- Bilgegil Kaya, Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat) Enderün Kitabevi İst., 1989
- Diyarbakırlı Said Paşa, Mizanü'l Edeb, A. Asadoryan Şirket-i Mürettebiyye Mat., İstanbul 1305 (=1888)
- Köprülü M. Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İst. 1981.
- Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmâni Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniyye, Matbaa-i Âmire, 1311, C. 3., s.49
- Moran Berna, Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, Can Yay., İst., 1998 s.246
- Soysal M. Orhan, Edebi Sanatlar ve Tanınması, Öğretmen Yazarlar Dizisi, MEB Basımevi, İst., 1992
- Süleyman Paşa, Mebâniü'l İnşâ, İst., 1871-72
- Tahirü'l Mevlevî, Edebiyat lügati Neşre Haz: Kemal Edip Kürkçüoğlu, Enderün Kitabevi, İst., 1973 (ilk baskı 1983)
- Tural Sadık, Zamanın Elinden Tutmak, Ecdâd Yay., Ank. 1991. s.19

Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah yay., İst.1995. C.7, s.430

Yetiş Kazım, Yenileşme Devri Türk Edebiyatında Milli Retorik Meselesi,
Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten (1985) Ank. 1989.